

ნარატიული დრო

ლიტერატურული ნაწარმოების ანალიზისას დიდი ადგილი დროისა და სივრცის პრობლემას ეთმობა. ნებისმიერი ამბავი დროსა და სივრცეში ხდება. მნიშვნელობა არა აქვს, საუბარი გვაქვს რეალიზმის კუთვნილ მხატვრულ-ლიტერატურულ ტექსტზე, რომელიც ჩვენს გარშემო არსებულ, ემპირიული რეალობის მსგავს რეალობას ასახავს, თუ – ფანტასტიკურზე. ყველა შემთხვევაში, ლიტერატურული ნაწარმოების ფიქციონალური სამყარო, ჰომო თუ ჰეტეროგენული, ამბავს მოგვითხრობს, რომელიც დროსა და სივრცეშია განფენილი.

პოლ რიკიორის განმარტებით, სამყარო, რომელიც თხრობით ნაწარმოებში იქმნება, ეს დროითი სამყაროა: „დრო იქცევა ადამიანურ დროდ იმდენად, რამდენადაც იგი ნარატიული ხერხებით არტიკულირდება, და პირიქით, თხრობა იმდენადაა მნიშვნელოვანი, რამდენადაც მასში იკვეთება დროითი გამოცდილების თავდაპირველი ნარატიულობა (ლიტერატურის თეორია :2008 200).

დროის ნარატოლოგიური ანალიზი ერთმანეთისგან მკვეთრად მიჯნავს ამბის დროს (საუკუნეები, წლები, დღეები . .) და საკუთრივ თხრობის დროს (სტრიქონები და გვერდის, ფურცელთა რაოდენობა): მაგალითად, ერთი თაობის ამბავს შეიძლება მთელი რომანი, ერთი გვერდი, ან თუნდაც ერთი სტრიქონი დაეთმოს.

ნარატოლოგია ნარატიულ დროს განიხილავს როგორც ნაწარმოების სტრუქტურულ ელემენტს. იგი სტრიქონებისა და წიგნის გვერდებით განისაზღვრება. ნარატოლოგია სივრცეს მხატვრული ტექსტის კომპოზიციის შემადგენელ ნაწილად მიიჩნევს. ფრანგი მეცნიერის – ჟერარ ჟენეტის თვალსაზრისით, სივრცის კვლევის საკითხი კლასიკური ნარატოლოგიის ჩარჩოებს სცილდება.

ჟ. ჟენეტს ნარატოლოგიაში შემოჰყავს თხრობის დროის ლოგიკის ცნება, რომელიც აერთიანებს ანაქრონიის ლიტერატურულ ტექნიკას, მოვლენათა ხანგრძლივობის მოდიფიკაციას, სიხშირისა და თხრობის ტემპის შესაძლო ვარიაციებს.

ანაქრონია პროლეფსის და ანალეფსისს გულისხმობს. სიხშირე მთხრობელის მიერ მომხდარის მრავალჯერ გამეორებაა, ან პირიქით – მრავალჯერადის ერთხელ მოხსენიება. ჟ. ჟენეტი ხაზს უსვამს რეზიუმეს,

დესკრიფციული პაუზის (თხრობის შეყოვნება, ატმოსფერო, პეიზაჟის, გარეგნობისა ან რომელიმე საგნის ზედმიწევნით აღწერა), სცენის (დიალოგი) და ელიფსისის (თხრობის ხაზის მთლიანი უგულებელყოფა) მნიშვნელობას. შესაბამისად, ნარატიული დროის პრობლემის ანალიზისას ნარატოლოგია განარჩევს თხრობის მომენტს, ტემპს, სიხშირესა და თანამიმდევრობას.

ქრონოტოპი

მხატვრულ ნაწარმოებში მოქმედება დროსა და სივრცეში ვითარდება: მას გააჩნია ქრონოტოპი. საბუნებისმეტყველო მეცნიერებაში ხმარებული ეს ტერმინი (აინშტაინის „ფარდობითობის თეორია“), მხატვრულ ლიტერატურასთან და მხატვრულ ნაწარმოებთან მიმართებაში პირველად მ. ბახტინმა გამოიყენა. მისი აზრით, ქრონოტოპი ნაწარმოების ჟანრულ კუთვნილებას განსაზღვრავს, რადგან სხვადასხვა ჟანრისთვის განსხვავებული ქრონოტოპია დამახასიათებელი სათავგადასავლო რომანებზე მსჯელობისას ელ. მელეტინსკი იგივე აზრს ანვითარებს. რ. ენუქიძე წარმოადგენს ქრონოტოპს როგორც სუბიექტის, დროისა და სივრცის სამგანზომილებიან სისტემას (სუბიექტი + დრო + სივრცე). ლ. კარანცევა ამ სისტემას კიდევ ერთ კომპონენტს უმატებს – „მოქმედების ალგორითმს“ (Леонтьева.ონ-ლაინ დოკ.).

ტარტუს სემიოტიკური სკოლის წარმომადგენელი – პ. ტოროპი, ეპიკურ ნაწარმოებში, კერძოდ რომანში, სამი ტიპის ქრონოტოპს განასხვავებს: ტოპოგრაფიულს, ფსიქოლოგიურს და მეტაფიზიკურს (Баршт/Тороп.1983 :133). ტოპოგრაფიული ქრონოტოპი დაკავშირებულია ნაწარმოებში კონკრეტულ დროსა და სივრცესთან, რომელიც ისტორიულ დროისა და სივრცეს ემთხვევა. ტოპოგრაფიული ქრონოტოპი სიუჟეტის განვითარებას უკავშირდება. ხშირად ერთ ნაწარმოებში რამდენიმე ტოპოგრაფიული ქრონოტოპია. მეორე ტიპის ქრონოტოპი – ფსიქოლოგიურია, იგი პერსონაჟების მიერ დროსა და სივრცის აღქმის სუბიექტურობის გამომხატველია. მესამე ტიპის ქრონოტოპია – მეტაფიზიკური. იგი ასახული მოვლენების ავტორისეულ ხედვას წარმოაჩენს, ნაწარმოების მეტაენას. შესაბამისად, მოთხრობილ სამყაროს ტოპოგრაფიული ქრონოტოპი შეესაბამება, ასახულ სამყაროს – ფსიქოლოგიური, ავტორისას – მეტაფიზიკური.

ფ. დოსტოევსკის ხელნაწერებზე მუშაობისას კ. ბარშტი და პ. ტოროპი ასკენიან, რომ ტექსტის აღქმა მისი შექმნის პროცესის ცოდნას (მასალის კოდირების პროცესი) და მის წაკითხვას, ან ინტერპრეტაციას (მასალის

დეკოდირების პროცესი) გულისხმობს (Баршд/Торон.1983 :135). შესაბამისად, ტექსტის სწორი აღქმა და მისი გაგება სამივე ტიპის ქრონოტოპის შესწავლას საჭიროებს.